

Нестеряк Юліана Володимирівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту.**

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Державний бюджет є одним із ключових інструментів економічної політики будь-якої держави, оскільки він безпосередньо впливає на фінансову стабільність країни та добробут її громадян. Особливо важливою роль державного бюджету стає в умовах економічної нестабільності, зокрема під час кризових явищ, військових конфліктів та внутрішніх реформ [1]. В Україні, яка переживає складні виклики, пов'язані з війною, економічними коливаннями та інституційними змінами, бюджетна політика набуває особливої ваги у забезпеченні економічної стабільності та соціального захисту населення [2].

Термін «бюджет» походить від французького «bougette». Державний бюджет має як основні ознаки бюджету, так і специфічні його риси. Фактично сьогодні бюджет повинен розглядатися як діалектична категорія, суть якої розкривається крізь призму чотирьох підходів: організаційного, суспільного, політичного та матеріально-формалістичного. Бюджет держави як економічне явище має низку ознак. Доцільно його аналізувати через такий спектр ознак, як: ретроспективність, синергетичність, об'єктивність, підпорядкованість, універсальність та інтегрованість, чутливість, юридичність, індикативність [3, с. 272-278].

Державний бюджет є основним фінансовим планом країни, який визначає обсяги та джерела доходів держави, а також напрями використання бюджетних коштів протягом певного періоду, зазвичай одного року. Це документ, який затверджується законодавчим органом і є важливим інструментом державного управління економікою. Державний бюджет є не тільки фінансовим планом, але й важливим механізмом реалізації економічної політики уряду, який дозволяє перерозподіляти ресурси для досягнення національних цілей.

Основні функції державного бюджету включають кілька ключових аспектів. Однією з найважливіших є фіскальна функція [4, с. 60], яка полягає у зборі доходів до бюджету через податки та інші фінансові джерела для забезпечення державних видатків. Регулююча функція бюджету проявляється в здатності уряду через бюджетну політику впливати на економічний розвиток, зокрема стимулювати або стримувати зростання в різних секторах економіки. Соціальна функція полягає у фінансуванні програм, які забезпечують соціальний

захист населення, зокрема пенсій, допомог, охорони здоров'я та освіти. Також важливою є контрольна функція бюджету, яка дає можливість державі здійснювати нагляд за правильним і ефективним використанням фінансових ресурсів.

Класифікація доходів і видатків державного бюджету здійснюється для кращого планування і управління фінансами. Доходи державного бюджету поділяються на податкові та неподаткові. Податкові доходи включають податки на прибуток, доходи фізичних осіб, податки на додану вартість, акцизи та інші податки, які сплачують юридичні та фізичні особи. Неподаткові доходи охоплюють прибутки від державних підприємств, орендну плату за державне майно, штрафи та інші надходження. Видатки державного бюджету класифікуються за функціональними напрямками, зокрема на соціальний захист, оборону, охорону здоров'я, освіту, інфраструктуру, а також на обслуговування державного боргу.

Державний бюджет відіграє ключову роль у регулюванні економіки через впровадження фіскальної політики, яка є одним із основних інструментів впливу на економічну стабільність [5]. Фіскальна політика визначає обсяги державних доходів та видатків, що дозволяє уряду безпосередньо втручатися в економічні процеси, стимулюючи або стримуючи зростання залежно від ситуації. В умовах економічної нестабільності, наприклад, під час кризи або рецесії, уряд може збільшувати державні витрати для підтримки виробництва, створення нових робочих місць та забезпечення соціальних програм, що сприяє пом'якшенню негативних економічних явищ. Навпаки, під час економічного зростання фіскальна політика має спрямовуватися на зменшення бюджетного дефіциту через підвищення податків або зниження витрат.

Бюджетна політика як складова фіскальної політики впливає на макроекономічне регулювання, визначаючи пріоритети фінансування різних секторів економіки. Дане поняття включає підтримку стратегічно важливих галузей, а саме: інфраструктура, енергетика, оборона, освіта та охорона здоров'я. Уряди використовують бюджетну політику для регулювання рівня зайнятості, стимулювання інвестицій, розвитку нових технологій і підтримки експорту. Окрім того, через державний бюджет вирішуються питання соціального захисту, що є важливим фактором збереження соціальної стабільності та запобігання соціальним конфліктам. Ефективна бюджетна політика може сприяти збалансованому економічному розвитку та досягненню довгострокових макроекономічних цілей.

Механізми впливу державного бюджету на економічні цикли є вкрай важливими для забезпечення стійкості економіки та адаптації до змін. У періоди економічного спаду або кризи держава може використовувати бюджетні стимули для підтримки зростання через інвестиції в інфраструктурні проєкти, державні програми з працевлаштування та соціальні виплати. Такі заходи допомагають збільшити споживчий попит і зберегти рівень зайнятості, що є важливим фактором пом'якшення кризових явищ. Під час економічного підйому

бюджет може виконувати роль стримуючого фактора через скорочення державних видатків або збільшення податків, що дозволяє уникнути перегріву економіки та надмірного зростання інфляції. Таким чином, державний бюджет є потужним інструментом управління економічними циклами, що дозволяє досягти економічної стабільності та стійкого розвитку.

В умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року тенденції доходів та видатків бюджету суттєво змінилися. За останні 5 років доходи та видатки відповідно зростали, проте, зберігався хронічний дефіцит бюджету. Але війна суттєво змінила ситуацію – у 2022 році видатки суттєво перевищили значення 2021 року. Видатки зросли на 1215164,40 грн. або на 81,5% у порівнянні з попереднім роком. Показник дефіциту бюджету у 2022 рік сягнув 918027,70 грн., або ж видатки перевищили суму доходів на 34%. На 2023 рік також заплановане значне зростання видатків у розмірі 2580676,61 грн. Але визначена Законом України «Про державний бюджет на 2022 рік» сума доходів суттєво знизиться до 1329260,09 грн. або більш, ніж на чверть минулорічного показника [6, с. 47-51].

Основні проблеми державного бюджету України включають кілька аспектів, які суттєво впливають на фінансову стабільність країни. Однією з ключових проблем є дефіцит бюджету, який виникає, коли державні видатки перевищують доходи. Причини дефіциту є доволі різноманітними: економічні кризи, військові дії, недосконалість податкової системи або неефективне планування видатків. Наслідки дефіциту бюджету негативно позначаються на економіці, оскільки держава змушена позичати кошти для покриття дефіциту, що збільшує державний борг і посилює залежність від зовнішнього фінансування. В результаті це також призводить до скорочення фінансування соціальних програм та інвестицій у розвиток інфраструктури, що погіршує загальний рівень життя населення.

Заборгованість України є ще однією значною проблемою, оскільки державний борг зростає внаслідок постійного запозичення для фінансування бюджетного дефіциту. Управління державним боргом є складним завданням, оскільки воно вимагає значних ресурсів для обслуговування боргу, зокрема сплати відсотків і погашення основної суми [7]. Високий рівень заборгованості обмежує можливості держави інвестувати у стратегічні галузі, зменшує довіру іноземних інвесторів і підвищує ризик фінансової нестабільності. У той же час зростання боргу призводить до девальвації національної валюти та підвищення інфляції, що негативно позначається на внутрішній економіці.

Проблеми ефективного використання бюджетних коштів також є суттєвим викликом для України. Недостатній контроль за використанням державних фінансів, корупція та нераціональні витрати призводять до значних втрат бюджету. Неефективність у розподілі коштів затримує реалізацію важливих проєктів, таких як розвиток інфраструктури, освіти та охорони здоров'я, що погіршує економічну ситуацію і соціальне становище громадян. Запровадження прозорих механізмів управління державними фінансами і посилення контролю

за видатками є необхідними заходами для підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Податкова система є основою доходної частини бюджету, і її недосконалість значно впливає на формування державних доходів. Головною проблемою є недостатня ефективність збору податків через тіньову економіку, ухилення від сплати податків та низький рівень податкової культури. Варто зауважити, що податкова система України потребує реформування для забезпечення більшої справедливості та стимулювання економічного розвитку. Підвищення податкового навантаження на бізнес без врахування його спроможності призводить до скорочення інвестицій, зменшення виробництва та зниження рівня зайнятості. Тому неабияк важливо вдосконалювати податкову систему, підвищувати її ефективність і спрощувати адміністрування податків для збільшення надходжень до бюджету без шкоди для економічного зростання.

Перспективи розвитку бюджетної політики України пов'язані з необхідністю реформування бюджетного процесу, що дозволить більш ефективно управляти державними фінансами та забезпечити стійкий економічний розвиток. Реформування передбачає впровадження нових підходів до планування бюджету, зокрема середньострокового бюджетного прогнозування, що дозволить краще передбачати потреби економіки та уникати раптових фінансових потрясінь. Не менш важливим напрямом є децентралізація бюджетного процесу, яка надасть більше фінансової незалежності місцевим органам влади для реалізації регіональних програм розвитку. Оптимізація податкової системи є одним з ключових аспектів забезпечення стабільних доходів бюджету. Для цього необхідно вдосконалювати механізми збору податків, зменшувати тіньову економіку та запроваджувати справедливішу систему оподаткування. Підвищення ефективності податкової політики включає спрощення процедур адміністрування податків, що полегшить умови ведення бізнесу, а також зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес, що сприятиме їх розвитку. Водночас податкова система має забезпечити справедливий розподіл податкового тягаря між різними категоріями платників податків, включаючи великі корпорації та іноземних інвесторів.

Основна увага в бюджетній політиці України має бути зосереджена на оборонних видатках та розвитку військового озброєння і техніки. Разом з тим необхідно збільшити інвестиції в інфраструктуру, особливо на територіях, що постраждали від збройного конфлікту. Сприяння розвитку малих і середніх підприємств зменшить залежність від імпорту та забезпечить використання місцевих ресурсів. У той же час необхідно створити програми соціального захисту для ветеранів війни та маргіналізованих груп населення. Ресурси мають бути спрямовані на науково-дослідні та дослідно-конструкторські ініціативи, пов'язані з оборонними технологіями та економічною конкурентоспроможністю. Для досягнення цих цілей необхідно ефективно управляти бюджетними ресурсами, здійснювати моніторинг та аналіз витрат і забезпечувати прозорість фінансового менеджменту. Необхідно боротися з

тіньовою економікою та збільшувати оборотні активи для збільшення бюджетних надходжень [3, с. 194-199].

Підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів є ще одним важливим напрямом розвитку бюджетної політики України. Для цього необхідно впроваджувати інноваційні підходи до контролю за бюджетними витратами, зокрема через використання цифрових технологій і прозорих тендерних процедур. Це дозволить зменшити рівень корупції та забезпечити ефективне використання державних ресурсів. Вкрай важливим є також залучення громадськості до контролю за витратами бюджету, що підвищить довіру до державних інститутів та сприятиме більш раціональному використанню коштів на рівні місцевих громад і національних програм.

Отже, державний бюджет є фундаментальним інструментом для забезпечення економічної стабільності України, адже через нього уряд здійснює контроль за економічними процесами та вирішує ключові соціально-економічні питання. Він відіграє важливу роль у регулюванні економічних циклів, стимулюванні зростання в кризові періоди та підтримці стратегічних секторів економіки, таких як оборона, енергетика та соціальний захист. Бюджетна політика дозволяє не лише збалансувати доходи і видатки держави, але й забезпечити умови для економічного розвитку через підтримку малого та середнього бізнесу, інвестиції в інфраструктуру та соціальні програми. Однак для ефективного використання державних фінансів необхідне подальше реформування бюджетного процесу, оптимізація податкової системи та підвищення прозорості управління бюджетними коштами. Це створить передумови для стійкого економічного зростання, зменшення державного боргу та забезпечення добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/872>
2. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. 2018. №2(5). С. 76-86. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/140678/137749>
3. Західна О., Круглякова В., Рахвал І. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*. 2023. №10 (122). С. 194-199.
4. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика України як чинник сталого розвитку територій в умовах воєнного стану. *Економічні горизонти*. 2023. № 3(25). С. 57-67. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/286686>
5. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/872>

6. Куроєдова Д., Плешакова Н. Державний бюджет України в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (February 24, 2023; Singapore, Singapore)*. 2023. С. 47-51.

7. Бондарук Т.Г., Бондарук О.С., Мельничук Н. Ю. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 30-39. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/169/148>

Приймак Павло Ігорович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*
науковий керівник:
Коляда Тетяна Анатоліївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник, доцент кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальний захист є важливим компонентом державної політики України, спрямованим на забезпечення належного рівня життя громадян, зокрема найбільш вразливих верств населення. Як складова соціальної політики, він забезпечує фінансову підтримку та надання соціальних послуг, зокрема через систему пенсій, допомоги по безробіттю та інші соціальні виплати [1, с. 42]. Важливість соціального захисту полягає в гарантуванні економічної безпеки громадян у складних життєвих ситуаціях, таких як втрата працездатності, старість чи безробіття.

Основною метою цієї системи є забезпечення соціальної стабільності та попередження бідності, що стає особливо актуальним в умовах економічної кризи та війни. Для реалізації цієї політики в Україні функціонує широка нормативно-правова база, що включає національні закони та міжнародні стандарти. Конституція України закріплює право громадян на соціальний захист, який охоплює пенсійне забезпечення, соціальні виплати та допомогу в разі безробіття, інвалідності або втрати годувальника.

Основними нормативними актами, що регулюють сферу соціального захисту, є закони «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про пенсійне забезпечення» та «Про соціальні послуги». Особливе значення має закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», який визначає мінімальні розміри соціальних виплат.